

roku 2018 s cílem dobrat se společného náhledu na různé osobnosti a úseky českých dějin. Výsledek tohoto záslužného úsilí prezentovali v inspirující publikaci *Hlas volajícího na poušti*, která vyšla v roce 2019.

- 1 Národní památkový ústav, památkový katalog, Evangelický toleranční areál, právní ochrana, dostupné online: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/evangelicky-tolerancni-areal-156496> [01. 07. 2023].
- 2 TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská, Dačický okres*, Brno 1925, s. 219.
- 3 MELMUKOVÁ, Eva, *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*, Neratovice 2017, s. 226.
- 4 BRYCHTOVÁ, Lenka – ČERMÁKOVÁ, Milada a kol., *Živá minulost kraje pod Hradiskem*, Velká Lhota 2020, s. 29, 30.
- 5 MELMUKOVÁ, Eva, *Patent zvaný toleranční*, Neratovice 2013, s. 168, 170.
- 6 BRYCHTOVÁ, L. – ČERMÁKOVÁ, M. a kol., *Živá minulost*, s. 34–38.
- 7 BRYCHTOVÁ, L. – ČERMÁKOVÁ, M. a kol., s. 39.
- 8 BRYCHTOVÁ, L. – ČERMÁKOVÁ, M. a kol., s. 32, 33.
- 9 MELMUKOVÁ, Eva, *Setkání po dvou staletích*, Brno 2011, s. 28.
- 10 BRYCHTOVÁ, L. – ČERMÁKOVÁ, M. a kol., *Živá minulost*, s. 33; *Průvodce expozicí Živá minulost kraje pod Hradiskem*, Spolek přátel Muzea české reformace 2019, s. 9; MELMUKOVÁ, E., *Patent*, s. 90.
- 11 MELMUKOVÁ, E., *Patent*, s. 23–32.
- 12 MELMUKOVÁ, E., *Patent*, s. 48.
- 13 *Příhlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781–82, země Morava, kraj Jihlava*, Praha 1987.
- 14 TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská, Dačický okres*, Brno 1925, s. 150.
- 15 TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská*, s. 150; MELMUKOVÁ, E., *Patent*, s. 194.
- 16 MELMUKOVÁ, E., *Patent*, s. 248.
- 17 BRYCHTOVÁ, L. – ČERMÁKOVÁ, M. a kol., *Živá minulost*, s. 54, 55.
- 18 TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská, Dačický okres*, Brno 1925, s. 151.
- 19 BRYCHTOVÁ, L. – ČERMÁKOVÁ, M. a kol., *Živá minulost*, s. 69, 70.
- 20 BRYCHTOVÁ, L. – ČERMÁKOVÁ, M. a kol., *Živá minulost*, s. 70–72.

Literatura a vydané prameny

Almanach jubilejní obsahující popsání všech českých sborů evanjelických H. I A. V. r. 1881 v Čechách a na Moravě stávajících, Praha 1881.
BRYCHTOVÁ, Lenka, ČERMÁKOVÁ, Milada a kol., *Živá minulost kraje pod Hradiskem*, Velká Lhota 2020.
MELMUKOVÁ, Eva, *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*, Neratovice 2017.
MELMUKOVÁ, Eva a kol., *Hlas volajícího na poušti*, Neratovice 2019.
MELMUKOVÁ, Eva, *Patent zvaný toleranční*, Neratovice 2013.
MELMUKOVÁ, Eva, *Setkání po dvou staletích*, Brno 2011.
Průvodce expozicí Živá minulost kraje pod Hradiskem, vydal Spolek přátel Muzea české reformace, 2019.
Příhlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781–82, země Morava, kraj Jihlava, Praha 1987.
TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská, Dačický okres*, Brno 1925.

Internetové zdroje

Národní památkový ústav, památkový katalog, Evangelický toleranční areál, právní ochrana, dostupné online: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/evangelicky-tolerancni-areal-156496> [01. 07. 2023].

Průzkumy

Krypta augustiniánských kanovníků pod kostelem Navštívení Panny Marie v Borovanech na Českobudějovicku. Svědectví archivních pramenů a nedestruktivního průzkumu

Daniel Kovář

Areál zrušené kanonie augustiniánů v Borovanech na Českobudějovicku se od devadesátých let 20. století postupně probouzí k novému životu, prochází rekonstrukcí, postupně se otvírá veřejnosti a stává se významným kulturním centrem regionu. Souběžně s tím jsou objevovány jeho historické a památkové hodnoty.¹ Koncem léta 2023 byl mimo jiné uskutečněn průzkum suterénů krypty pod klášterním (farním) kostelem Navštívení Panny Marie, kam byli ukládáni zemřelí řeholníci i někteří světští patroni kanonie. Předkládaný článek podává předběžnou zprávu o tomto průzkumu v kontextu archivně doložených informací o pohřbívání v borovanském chrámu, které byly v této souvislosti nově interpretovány.

Doba vzniku klenutého pohřebního prostoru pod kostelem není přímo doložena písemnými prameny, ale v následujícím textu se na tuto základní otázku pokusíme nabídnout odpověď. Obecně vznikaly podzemní krypty sporadicky od konce 15. století a nejčastěji až v barokním období 17. a 18. století.² Prameny nasvědčují, že v Borovanech se původně pohřbívalo do země přímo pod dlažbou kostelní lodi a presbytáře, jak to bylo běžné ve většině středoevropských kostelů.³ Tyto podpodlažní jámové hroby zde vznikaly už od doby založení kláštera v polovině 15. století. Na čestném místě byl uložen v roce 1452 Mert, syn zakladatele kanonie Petra z Lindy, a dvě desetiletí po něm i sám Petr. Jejich společný náhrobní kámen se nacházel zřejmě na původním místě v presbytáři u paty hlavního oltáře ještě kolem roku 1696, kdy probošt Fischer dokončoval svůj rukopis o dějinách kláštera. Fischer dále popisuje epitař svého předchůdce probošta Jiřího Jaudta († 18. května 1670), osazený na pilíři na epištolní straně kostela, a náhrobek Mikuláše Španovského z Lisova († 19. srpna 1521), který byl opřen o stěnu na evangelní straně.⁴ Pohřeb probošta Jaudta se konal 22. května 1670 a jeho tělo řeholníci uložili „vpravo od našeho nejzbožnějšího pana zakladatele, před velkým oltářem, na straně epištolní“ (ad dexteram piissimi Nostri Domini Fundatoris, ante Summum Altare, in cornu Epistolae, est depositus).⁵ Sestava těchto náhrobků se v borovanském klášterním chrámu pravděpodobně zachovala dodnes, pouze v druhotném osazení v dlažbě presbytáře; mají ovšem natolik setřený reliéf, že nápisy zcela zmizely a hrubou identifikaci umožňují pouze heraldické figury.⁶

Nejstarší matriční záznamy s naznačeným místem pohřbu pocházejí z poslední čtvrtiny 17. století: augustinián a duchovní správce kostela zesnulý 21. února 1676 byl uložen pod bočním oltářem sv. Václava (sepultus infra altarem S. Wenceslai et SS. Catharinae et Barbrae), urozený pan Pavel Otta z Ostrolovského Újezda, snad příslušník rodu Kořenských († 24. dubna 1680), „leží v kostele blízko kazatelny dolejc“, řeholní kanovník Leopold Švenař († 21. října 1680) byl pochován pravděpodobně pod kazatelnou (sepultus sub cathedra), krajský hejtmán Václav František rytíř Kořenský z Terešova a na Ostrolovském Újezdě († 28. dubna 1681) spočinul u oltáře sv. Václava, na jehož zřízení se finančně podílel (Sepultus est Borovani iacetis circa altare sui patroni S. Wenceslai ab ipso erectam).⁷ Chrám se nepochybně stal rovněž místem posledního odpočinku řeholníků Augustina Grundnagla († 26. listopadu 1689) a Egídia Gretzlingera († 18. února 1691), probošta Konrada Fischera († 6. června 1701) a světského dobrodince Karla rytíře Kořenského z Terešova na Zborově

Obr. 1. Borovany, krycí deska vstupu do krypty s nápisem z roku 1725 v podlaze kostelní lodi, foto: autor, 2023

a Ohrazeníčku († 13. září 1704), jenž na klášter pamatoval testamentárním odkazem. V matričních zápisech však u posledně jmenovaných čtyř osob není místo uložení přesněji specifikováno.⁸ Rukopis věnovaný historii kanonie uvádí obecně, že probošt Fischer byl pochován v kostele (tumultus est in aede Sacra Borovanii),⁹ o kryptě se zde výslovně nehovoří. Zkraje podzimu 1724 se konal pohřeb řeholníka Adama Svobody († 17. září 1724), rovněž bez upřesnění polohy hrobu.¹⁰ Ve zcela výjimečných případech mohli být příslušníci kanonie pochováni jinde, jako například borovanský augustinián Karel Dicento († 1719), který vzhledem k nedostatku světských kněží působil ve Lhenicích a je tam i pohřben.¹¹ Zajímavý doklad pohřebního ritu lze nalézt v testamentu bývalého schwarzenberského lesmistra Kašpara Du Jourdhuy z Třeboně († 1704), datovaném 18. dubnem 1703: lesmistr a dobrodinec kláštera si přál být pochován v borovanském kostele uprostřed vzdálenosti mezi oltáři sv. Václava a sv. Kateřiny a sv. Barbory, na jeho náklady měl být zhotoven tři až čtyři stopy dlouhý náhrobní kámen s vytesaným jménem a datem úmrtí, který měl být položen na hrob.¹²

Rekapitulací předchozích údajů docházíme k závěru, že pro období až do konce první čtvrtiny 18. století se neobjevuje žádná výslovná zmínka o existenci krypty, ba naopak, starší pohřby řeholníků i důležitějších světských osob byly situovány pod kostelní dlažbou a distribuovány na různých místech v rámci liturgického prostoru. Jejich konkrétní umístění bylo závislé na významu zesnulé osoby, na jejich přání nebo vztahu k některému kusu mobiliáře. Doložen je fundanční vztah Kořenských k bočnímu oltáři, uložení těla kanovníka Švenaře pod kazatelnou bylo motivováno nejspíše tím, že za života proslul jako výřečný kazatel (facundus ecclesiastes).¹³

Za probošta Kristiána Preitfeldera (v úřadě 1701–1734) došlo k různým opravám kláštera a kostela, mimo jiné byla podlaha chrámu nově pokryta čtvercovými kamennými

Obr. 2. Borovany, náhrobníky vytvářející obrazec kříže na rozmezí presbytáře a lodi; v popředí hypotetický náhrobek Petra z Lindy, uprostřed Mikuláše Španovského z Lisova, vlevo Kořenských z Terešova, v pozadí krycí deska krypty z roku 1725, foto: autor, 2023

dlaždicemi¹⁴ a v roce 1725 pořízena nová kamenná deska, která kryje vyústění schodiště z krypty do osy hlavní lodi. Letopočet lze odvodit přímo z chronogramu v latinském nápisu na této krycí desce. Vzhledem k absenci starších zpráv o kryptě a s ohledem na kusé poznatky o dřívějším pohřebním ritu lze dokonce vyslovit pravděpodobnou hypotézu, že v tomto roce vznikl i samotný podzemní prostor; nápis tedy nejspíše nedatuje jen samotnou desku, nýbrž celou kryptu jako takovou, což je ostatně přirozenější představa než druhotné pořízení pouhé desky. Za jeden z bezprostředních impulsů ke zřízení krypty lze považovat smrt řeholníka Svobody, při jehož pohřbu koncem září 1724 mohla být už vyčerpána kapacita míst pod podlahou, nebo se objevily jiné technické potíže. A předpokládáme, že zde působil také Preitfelderův záměr nově a nákladně zadlážit liturgický prostor, přičemž nová dlažba se vzorcem čtvercových desek už do budoucna neměla být narušována opakovaným hloubením hrobových jam (výkopy uvnitř kostela jistě rušily jeho běžný provoz, byly zdrojem znečištění a následného sesedání dlažby).¹⁵ Podpůrným argumentem pro naznačenou domněnku může být skutečnost, že od této doby přestali být zemřelí členové kanonie zapisováni do běžných farních matrik, a že tedy snad byl zároveň se zřízením krypty zaveden nějaký způsob separátní evidence pohřbů v podzemním prostoru. Je totiž nepochybné, že v chrámu muselo během následujících dvou desetiletí dojít k uložení těl několika řeholníků, včetně proboštů Kristiána Preitfeldera († 28. března 1734) a Františka Plancka († 20. prosince 1737), aniž by se objevili v matrikách.

Výslednou podobu získal pohřební prostor pod borovanským klášterním kostelem v roce 1748, a to v souvislosti s celkovou přestavbou presbytáře. Nutnost výměny zchátralého krovu přivedla probošta Dubenského k myšlence rozšířit stísněný gotický závěr, přičemž souhlas pražského arcibiskupství z 8. března 1748 v sobě zároveň zahrnoval povolení přestavět hrobku a dislokovat staré kosti, které se během prací najdou (vel si quiesum mortuorum ossa exhumanda, aut ex Cryptis levanda forent ad ossarium, et respective perfectio opere, ad sua loca iterum reponantur).¹⁶ Přibližně půlkruhový barokní presbytář byl patrně budován zvnějšku kolem původního, a tak lze předpokládat, že právě v této době, po odstranění starého gotického zdiva a snížení terénu byla zřízena druhá podzemní komora, zaklenutá a propojená krčkem se starší kryptou. Možnost, že by roku 1748 došlo pouze k rozšíření již existující druhé komory, se jeví jako nepravděpodobná, zejména kvůli malým rozměrům gotického závěru, který podle rekonstrukce Romana Lavičky zaujímal jen asi třetinu plochy barokního presbytáře.¹⁷

Při hloubení musely být odtěženy všechny dřívější hroby, které se nacházely pod podlahou presbytáře, tedy nejspíše i rodiny zakladatele kláštera Petra z Lindy, probošta Jaudta a snad také dalších představených, u nichž hypoteticky soudíme, že byli pochováni v tomto nejčestnějším prostoru chrámu. Nalezené kosterní pozůstatky augustiniáni podle zvyklostí – a v intencích konsistoriálního povolení z března 1748 – nepochybně pietně uložili do dřevěných truhel; ty bychom z logiky věci měli hledat v přední (Preitfelderově) komoře krypty, neboť zadní komora (Dubenského) se v době vyzvednutí starých kostí teprve začínala budovat. Rozšířením presbytáře tak borovanská kanonie získala nový prázdný prostor pod presbytářem s dostatečnou kapacitou pro budoucí pohřbívání. Přestavba navíc výrazně zasáhla do východní části přilehlého venkovního hřbitova, kde byla při kopání základů nepochybně zrušena velká koncentrace hrobů „obyčejných“ farníků, jejichž kosti patrně skončily v nějakém ossariu mimo kostel.

Zároveň s přestavbou došlo k předláždění podlahy presbytáře, nejspíše s využitím čtvercových kamenných desek z Preitfelderovy doby. Symetrii zádlažby podtrhlo zakomponování čtyř starších náhrobních desek, které se původně nacházely na jiných místech kostela – do osy byly vybrány dva náhrobníky z červeného kamene (větší a menší) řazené za sebou při dodržení osové souměrnosti. K většímu byl na jižní straně přisazen náhrobník s erbem Kořenských z Terešova a na severní straně zcela nečitelný náhrobník, teoreticky snad patřící proboštu Jaudtovi, nebo lesmistru Du Jourdhuy. Celkové uspořádání těchto sepulkrálních artefaktů tvarově připomíná kříž, jehož západní rameno tvoří krycí deska krypty. Kompozici lze považovat za výtvarný a symbolický záměr, při jehož realizaci pravděpodobně hrály roli barva materiálu a velikost jednotlivých náhrobníků, nikoli osobnost pohřbeného ani přímý vztah k místu uložení jeho těla. Osazení náhrobních kamenů narušilo

Obr. 3. Borovany, západní komora krypty pod kostelem Navštívení Panny Marie; pohled k západu, na vstupní schodiště zaklopené kamennou deskou, zdroj: Naše historie, z. s., k reprodukci poskytlo město Borovany

Obr. 4. Borovany, západní komora krypty pod kostelem Navštívení Panny Marie; pohled k severozápadu na vstupní schodiště a dvě dřevěné truhly s druhotně uloženými kosterními pozůstatky, zdroj: Naše historie, z. s., k reprodukci poskytlo město Borovany

Obr. 5. Borovany, západní komora krypty pod kostelem Navštívení Panny Marie; pohled na severní stěnu s nikou, v rohu stojí dvě dřevěné truhly s druhotně uloženými kosterními pozůstatky, zdroj: Naše historie, z. s., k reprodukci poskytlo město Borovany

Obr. 6. Borovany, západní komora krypty pod kostelem Navštívení Panny Marie; truhly v jižní části komory s druhotně uloženými kosterními pozůstatky, zdroj: Naše historie, z. s. k reprodukci poskytlo město Borovany

kosmý vzorec původní dlažby, jejíž desky bylo nutno přizpůsobit částečným odtesáním. Staré náhrobní kameny se tím však dostaly do komunikačně velmi frekventované části kostela, což vedlo k jejich silnému ošlapání a ztrátě čitelnosti.

Po roce 1748 bylo v kryptě uloženo nanejvýš jedenáct augustiniánů zesnulých ve zdejší kanonii: před rokem 1754 zemřeli Kašpar Vundrák a Jan Vodička, v rozmezí 1754–1766 Floridus de Bussi, Leopold Vosecký, František Trnka a Josef Nussdorfer,¹⁸ mezi lety 1766 a 1774 Antonín Rein.¹⁹ Jako poslední představený kanonie byl do krypty pochován probošt Augustin Dubenský († 18. února 1774). Počínaje jeho pohřbem byla úmrtí řeholníků po více než sedmi desetiletích opět zapisována do farní matriky, avšak po zbývající dobu existence kanonie se jednalo již jen o tři další případy: Ubaldus Stangler († 24. června 1775), Frigidianus Pokorný († 6. května 1777) a Augustin Zahradník († 18. září 1777). Jako místo uložení je u nich výslovně uvedena Crypta nebo Crypta C. C. R. R.²⁰

Z rozmezí let 1777 až 1914 nemáme k dispozici žádný doklad, že by se krypta oficiálně otevírala. Teprve farář Václav Šílený ji v roce 1914 na krátkou dobu zpřístupnil v souvislosti s opravou kostela a zanechal o tom sugestivní záznam: „Pod presbytérií a celou částí kostela od stupně u kazatelny nalézá se krypta, vlastně jsou to krypty dvě: Přední část menší je pohřebištěm pánů Kořenských z Ostr[olovského] Újezda, druhá větší odpovídající velikosti presbytáře je pohřebištěm OO Augustiniánů. V první části je pouze halda kostí bez všelikého nápisu a označení. Ve druhé jsou rakve dřevěné s kostrami, prkna většinou se rozpadávají od sebe. V čele asi pod středem hl. oltáře je rakev s kostrou sama o sobě, snad ostatky některého probošta (Ambr. Steina?). Rakve jsou beze jmén a bez jakéhokoli označení. Před opravou kostela jsem dal otevřít kryptu, nával zvědavců byl veliký – ale litoval jsem toho a varuju všechny své budoucí nástupce před podobným krokem. Mrtví ať mají pokoj a ať zůstanou ušetření lidské neuctivosti a – zloby.“²¹

Při průzkumu krypty 29. srpna 2023 pomocí dálkově ovládané mikrokamery byla potvrzena existence dvou klenutých podzemních komor propojených chodbičkou a odvětrávaných pěti otvory, stoupajícími vzhůru v tloušťce zdiva a vyústěnými na vnější stěně kostela.²² Západní komora svým půdorysem odpovídá východnímu klenebnímu poli kostelní lodi a ze západní strany do ní vede schodiště s devíti cihlovými stupni, nahoře zaklopené kamennou deskou s nápisem a chronogramem 1725. Tuto komoru uzavírá neomítaná cihlová valená klenba se dvěma protilehlými výsečemi. Jižní a severní čelo místnosti tvoří kamenná zeď (základové zdivo lodi), přičemž v obou stěnách je zapuštěna nika se segmentovým cihelným záklenkem. Na podlaze jsou v rozích rozmístěny nejméně čtyři dřevěné truhly s druhotně uloženými kosterními pozůstatky. Přímo naproti vstupnímu schodišti prochází do východní komory segmentově zaklenutá omítnutá chodbička. Východní část krypty odpovídá rozsahu barokního presbytáře a její stěny i klenbu pokrývá omítka. Ve dvou řadách za sebou zde stojí nejméně sedm zachovaných dřevěných rakví, některé další jsou možná rozpadlé. Rakev uprostřed zadní řady, vysunutá nejdále k východu a umístěná přímo pod oltářem, je oproti ostatním ozdobněji tvarovaná a může patřit proboštu Dubenskému. V této nejzazší části krypty jsou po podlaze poházeny četné kosti, z nichž jedna leží přímo na víku ozdobné rakve, a nacházejí se zde také mnohé recentní odpadky. Byly sem nepochybně naházeny východním větracím průduchem, který ústí k frekventovanému chodníku u silnice; stejnou cestou se dovnitř dostaly pravděpodobně i kosterní pozůstatky vykopané při rozšiřování komunikace do prostoru zaniklého farního hřbitova.

Shrnutím uvedených poznatků získáváme základní představu o vývoji pohřbívání v interiéru borovanského kostela Navštívení Panny Marie. Nejpozději od poloviny 15. století až do první půlky dvacátých let 18. století byla do hrobových jam přímo pod dlažbou ukládána těla mrtvých řeholníků a světských osob zasloužilých o hmotné zajištění kanonie. Čestnější prostor byl v presbytáři, kde spočinul zakladatel kláštera a zřejmě většina proboštů. Pod podlahou lodi se pohřbívalo obvykle v blízkosti bočních oltářů či kazatelny, přičemž volba místa mohla záležet na fundátorském vztahu k oltáři nebo na přání zesnulého. Pravděpodobně až za probošta Preitfeldera byla v roce 1725 zřízena dnešní západní komora krypty. Východní komoru nechal zřídit probošt Dubenský roku 1748 u příležitosti celkové přestavby presbytáře. Dvě stavební fáze se projevují mimo jiné pečlivým omítnutím východní části, včetně spojovacího krčku, zatímco starší komora zůstala neomítnutá. Při hloubení výkopů

pro oba podzemní prostory musely být vyzvednuty kosterní pozůstatky ze všech starších podpodlažních hrobů v plošném rozsahu presbytáře a východního pole lodi a druhotně uloženy v truhlách. Zároveň se vznikem krypty došlo ve dvacátých letech 18. století k novému zadláždění liturgického prostoru a ustala praxe pohřbívání pod podlahou. Poslední pohřeb do krypty se konal v roce 1777, ostatní řeholníci se dočkali zrušení kanonie za vlády Josefa II. a jsou pochováni jinde.

- 1 Příspěvky o kanonii byly již publikovány i na stránkách sborníku NPÚ – HUNČOVSKÝ, Tomáš, Petr z Lindy a založení augustiniánského kláštera v Borovanech. Mezi výzkumem a tradicí, *Památky jižních Čech*, 2017, roč. 8, s. 83–98; MALÍK, Stanislav, Bývalý klášter Borovany – jeho regenerace a revitalizace, *Památky jižních Čech*, 2017, roč. 8, s. 151–162.
- 2 KRÁLÍKOVÁ, Michaela, *Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy*, Brno 2007, s. 87–95; z jihočeských lokalit např. ZAVŘEL, Petr, Objev krypty v kostele sv. Anny v Českých Budějovicích, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*, 1989, roč. 6, s. 209–218.
- 3 KRÁLÍKOVÁ, M., *Pohřební ritus*, s. 84–85; TÁŽ, Pohřbívání na Moravě v 16.–18. století, *Archæologia historica*, 2017, roč. 42, číslo 1, s. 135–151; UNGER, Josef, Pohřební ritus městského obyvatelstva 13. až 18. století v archeologických pramenech Moravy a Slezska, *Archæologia historica*, 2000, roč. 25, s. 335–356. Z četných jednotlivých dokladů pohřbívání v kostelních interiérech ve středověku a raném novověku v jihočeském regionu viz např. CHVOJKA, Ondřej – KYPTA, Jan, Novověký hrob s nádobou v interiéru kostela v Trhových Svinech, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*, 2006, roč. 19, s. 325–338; KOVÁŘ, Daniel – LAVIČKA, Roman, *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, České Budějovice 2017, s. 177–179; KOVÁŘ, Daniel – THOMOVÁ, Zuzana, Výsledky záchranného archeologického výzkumu hřbitova a kostela sv. Mikuláše v Českých Budějovicích, *Archæologia historica*, 2017, roč. 42, číslo 2, s. 617–649; ŠPIDLA, Vladimír, Archeologický výzkum v kostele svatého Jana Křtitele v Jindřichově Hradci v letech 1981–1982, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*, 1983, roč. 1, s. 129–133; příklady odjinud přináší např. FALTÝNEK, Karel – ŠLÉ-ZAR, Pavel, Archeologické výzkumy sakrálních staveb v Litovli, *Archæologia historica*, 2006, roč. 31, s. 303–322; KOLEKTIV, *Na poslední cestě... Smrt a pohřbívání v Pojizeří napříč staletími*, Turnov 2021, s. 32–48; ŠTEFAN, Ivo – VARADZIN, Ladislav, Archeologický výzkum románského kostela Povýšení sv. Kříže ve Vrbně u Mělníka po povodni roku 2002, *Archæologia historica*, 2005, roč. 30, s. 409–410.
- 4 HUNČOVSKÝ, Tomáš, Konrád Fischer (1631–1701). *Život a dílo borovanského probošta*, České Budějovice 2023, s. 272.
- 5 HUNČOVSKÝ, T., *Konrád Fischer*, s. 222. Na stěně chrámu v blízkosti místa pohřbu byl na zdi zavěšen malovaný epitaf s obrazem Vzkříšení Lazara, který popisuje už probošt Fischer (blíže předchozí poznámka); epitaf je dodnes dochován ve sbírkách státního zámku Kratochvíle – o něm RADOSTOVÁ, Šárka, Vzkříšení Lazara z epitafu Jiřího Jaudta, in: RADOSTOVÁ, Šárka (ed.), *Ad unicum. Umělecká díla z fondů Národního památkového ústavu, I/1, Od gotiky k manyrismu*, Praha 2017, s. 195–199.
- 6 Zřetelné je znamení volských rohů v klenotu na dvou náhrobcích z červeného mramoru v ose presbytáře; na jednom z nich (blíže k lodi) je patrný kůl ve štítě, což činí vysoce pravděpodobnou identifikaci s erbem Španovských z Lisova. Menší kámen blíže k oltáři má štít zcela sešlapaný, ale právě volské rohy v klenotu jej umožňují s opatrností považovat za náhrobek Petra z Lindy a jeho syna Merta. Na jižní straně sestavy leží náhrobek s erbovním znamením Kořenských z Terešova; zrcadlově naproti němu je náhrobek se zcela ošlapaným nápisem, který bychom mohli hypoteticky spojit s lesmistrem Du Jourhuy, proboštem Fischerem či některým dalším příslušníkem rodu Kořenských.
- 7 Státní oblastní archiv v Třeboni, Sbírka matrik Jihočeského kraje, Farní úřad Borovany (dále jen SOAT, SMJK, FÚ Borovany), kniha č. 1, Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1665–1688, pag. 112, 117, 118 a 119.
- 8 SOAT, SMJK, FÚ Borovany, kniha č. 2, Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1689–1723, pag. 182, 184, 195 a 198.
- 9 HUNČOVSKÝ, T., *Konrád Fischer*, s. 284.
- 10 SOAT, SMJK, FÚ Borovany, kniha č. 13, Matrika zemřelých 1724–1784, pag. 2.
- 11 HUNČOVSKÝ, T., *Konrád Fischer*, s. 99.
- 12 Národní archiv, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., kart. 8, ŘA Borovany, inv. č. 2546, fasc. 1, list č. 139a; SOAT, SMJK, FÚ Borovany, kniha č. 2, Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1689–1723, pag. 198. Podle matričního zápisu byl třeboňský lesmistr a *magnus benefactor Congregationis nostrae* pohřben v Borovanech na základě své poslední vůle; jeho neobvyklé jméno francouzského původu je v matrice zapsáno foneticky jako „Casparus Du Žurduy“.
- 13 HUNČOVSKÝ, T., *Konrád Fischer*, s. 276.
- 14 HUNČOVSKÝ, T., *Konrád Fischer*, s. 285.
- 15 Za Kristiána Preitfeldera došlo rovněž k celkovému vybělení kostela (HUNČOVSKÝ, T., *Konrád Fischer*, s. 285), což vypovídá o proboštově smyslu pro čistotu a úpravnost chrámového interiéru.
- 16 Národní archiv, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., kart. 8, ŘA Borovany, inv. č. 2546, fasc. 1, list č. 151.

- 17 LAVIČKA, Roman, *Pozdně gotické kostely na rožmberském panství*, České Budějovice 2013, s. 120.
- 18 Usuzovat lze z úbytku mezi jmennými seznamy řeholníků v roce 1754 a 1766 – Národní archiv, České gubernium – Fundační komise, kart. 197, sign. F/3/1 a F/3/2.
- 19 Rein už chybí v seznamu řeholníků z roku 1774 – viz Národní archiv, Archiv pražského arcibiskupství I, kart. 2184, sign. C 133/6 b; též Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou, staré oddělení, statek Borovany, fasc. 2, sign. A 3 K beta 4 b. V rozmezí let 1701–1774 v běžných farních matrikách zcela chybějí zápisy o úmrtích řeholníků. Důvodně tedy předpokládáme, že byl v kanonii veden jakýsi sylabus řeholníků nebo nekrologium obsahující potřebné údaje, včetně záznamů o místě uložení mrtvých.
- 20 SOAT, SMJK, FÚ Borovany, kniha č. 13, Matrika zemřelých 1724–1784, pag. 126, 129, 134 a 135.
- 21 Římskokatolický farní úřad v Borovanech, Farní kronika Borovany, s. 173.
- 22 Průzkum provedlo Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích (Mgr. Zuzana Thomová) a sdružení Naše historie, z. s., (Ing. Jiří Šindelář) pro město Borovany; jedním z účelů bylo mimo jiné ověřit stavebně-technický stav podzemních prostor.